

maga szerkesztheti meg, hogy milyen híreket akar majd kapni, hallani, látni. S így az őt csak valóban érdeklő dolgokat kell elolvasnia, megnéznie. De ezzel együtt – s ez a másik lényeges változás – elveszhet a mindenki által osztott, birtokolt közös tudás, közösségi tudás, közösségi rítusok. „Azt, hogy az egymásnak feszülő rendezőelvek és struktúrák mozgásából, a konvergencia és a divergencia szédítő körtáncából milyen új rend, társadalmi-kommunikációs alakzat emelkedik ki, még nem tudjuk” (247).

Lassan két éve, hogy a konferencia, melynek anyagát könyvvé rendezték a szerkesztők, lezajlott Tihanyban. Néhány területen az etikai viták nyugvópontonra jutottak, másutt viszont nem. Ugyanakkor új kérdések is felmerültek a tájékoztatás, hírszolgáltatás mindennapjaiban, melyekhez szomorú apropót a New York-i terrortámadás adott. Ezen gondolkodni, s a megfelelő következtetéseket levonni további feladata a médiakutatóknak, újságíróknak és szerkesztőknek egyaránt.

Andok Mónika

Jean-Philippe Toussaint: A televízió

Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 158 p.

TOUSSAINT regényíróként fogott *A televízió* című munka megírásához, ám messze meghaladva ezt a célkitűzést a mű egyes gondolatmeneteiben filozófiai – pszichológiai aspektusból valódi ön- és médiakritikát gyakorol a televízióval kapcsolatos (intim) viszonyrendszerünkre. Korunk értelmiségijeként eleinte csak nézi a televíziót, mint mindenki más, majd a rabjává válik. A mű fő kérdése, hogy egyáltalán le lehet-e szokni a televíziózásról, amikor a virtuális világok (a hírektől a reklámon keresztül a Tour de France-ig) folyamatosan betörnek az életünkbe – és még közvetve is *jelen vannak* a műsorújságoktól az utcai kirakatokban villódzó képernyőkig. Mert a kulcskérdés megálíthatatlanul újra és újra kísérti és kíséri gondolatainkat: vajon mi megy most a tévében? És ennek folyományaként: miről maradhatunk le? Milyen információhoz vagy élményhez juthatnánk, milyen más világokat ismerhetnénk meg, ha bekapcsolnánk a televíziót? Milyen alternatív valóságok vagy virtuális valóságok zajlanak párhuzamosan a saját valóságunkkal, aminek még leendő beszédtemaként sem lehetünk birtokában? Mert birtokolni szeretnénk, ez és csak ez vezérel minket!

A filozófiai mélységű regény már első sorában elárulja önmagát: „Leszoktam a tévészéről.”¹ Leszokni a dohányzásról, a drogról, az alkoholoról és más káros szenvedélyekről szokás – melyek rendszerint valami olyan fizikai hatást gyakorolnak ránk, melyektől közérzetünk, a világhoz való viszonyunk változik meg – és gyakorta virtuális hallucinációkhoz vezetnek. Szerzőnk ugyan nem használja a hallucináció fogalmát, pedig talán a legmegfelelőbb kifejezés a televízió kapcsán, hiszen jelentése érzékszalódás, valami olyan érzékelése, ami a valóságban nem létezik – legalábbis olyan formában nem, ahogy az az adott médiumon keresztül közvetítésre, szelektálásra, szerkesztésre kerül. Sőt, még az illúzió fogalmát is megkérdőjelezi a televízió vonatkozásában: „A való-

¹ TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 5.

ság illúziója egy reneszánsz festményen, az illúzió (...), valami élő van velünk szemben, hús vagy haj, szövet vagy drapéria (...) – ez az illúzió természeténél fogva alapvetően különbözik attól az illúziótól, amit a televízió kelt, amikor a valóságot ábrázolja, egy élettelen technika egyszerű, mechanikus eredményeként (...). A televízió nem a valóság látványát nyújtja, bármennyire is úgy hat, hanem megjeleníti a valóságot.”²

Annak ellenére, hogy a televízió ezen funkcióját, a gyorsan váltakozó (ám ismétlődő) képek tudattompító zsilipmechanikáját és a televíziónézéstől való függőséget komoly kritika alá veti és véglegesített szándékkal kikapcsolja a televíziót – a televízió létezésének ténye nem tűnik el. És a mű innentől válik valóban érdekessé és valódi kérdésfeltevessé a televíziónézés kapcsán. Gondoljunk csak arra, hogy hányan estek „áldozatul” már számtalan technikai csodának. Eközben persze mindig akadnak különcök, sznobok, hagyományörzők, akik ellenállnak a technika ördögi ketyeréinek. De bárhogy nevezzük is őket, az idő múlásával és a technika terjedésével ők vagy leszármazottaik mind megtörnek előbb vagy utóbb. Ma már például nemigen találunk olyan embert a fejlett országokban, aki különösebb ellenállást érezne egy távirat feladásával vagy egy vezetékes telefon használatával kapcsolatban. A televízió már a nagy tömegeket meghódította. Hasonló tendencia látható a mobiltelefonok és a számítógépek elterjedése kapcsán is.

A televízió különösen problématerhelt és kardinális fejezete az ellenállás kérdésének, hiszen képeket és hangokat is közvetít a világról, kényelmes, általában passzív befogadásra ingerel, „művi módon folyamatosan ébren tart bennünket. Igen, szüntelenül jelekkel bombázza agyunkat, képek és hangok formájában, mindenféle kis izgató jellel, és ezek felkeltik a kíváncsiságunkat és nem engedik lankadni a figyelmünket. Az agyunk felriad ezektől a jelektől, ám mire összeszedi magát annyira, hogy gondolkodni tudjon, a televízió már valami másra váltott át, már a folytatás megy (...)”.³ Szerzőnk tehát mindent tudatosítja magában, és kikapcsolja a televíziót. Eleinte ünnepélyes–magasztos érzésként éli meg, majd komoly elvonási tüneteket produkál, és keresi a választ a kérdésre: *televízió: veled vagy nélküled?* Önmegerősítést keres, és mint mindannyian a hétköznapi életben – a környezetében élők gyakorlati válaszait lesi a kérdésre. Mint minden megfigyelő, hangsúlyozottabban veszi észre azokat a jelenségeket, melyre éppen kíváncsi. Így lát át például azon a szitán, hogy rengetegen – más téma hiányában – a televíziós műsorokról beszélünk. Egyes kultúrákban beszédtema híján a végső kommunikációs menedék az időjárás vagy a viccek. A televízió a legtöbb esetben ugyanígy valamilyen pótszerként, pótcselekvésként (pótbeszédaktusként) szolgál, ami kitölti a kommunikációkényszer (z)űrjét. Hogy ez nekünk halandóknak jó-e, célszerű-e, hasznos-e, élmény-e, szükséges-e – a műben sűrű kérdőjelek övezik. Szerzőnk olyan konkrét esetekig feszíti a húrt, mint a „milyen gyakran néz tévét” kérdése, vagy netalán a kölcsönkért televízió esete. Mindkettő rendkívül zavarttá teszi a próbára (vagy lóvá) tett tévénező figurákat.

Szerzőnk tehát keresi a válaszokat, próbál leszokni, de mindenütt ellenállásba ütközik – környezetével és önmagával is. A mű utolsó gondolat sorában végül eljut a fő tapasztalathoz: „mióta felhagytam a tévézéssel, két televíziómk volt otthon.”⁴ Ennyit a füg-

² TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 9.

³ TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 15.

⁴ TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 156.

gésről a virtuális kapcsán. De talán mégsem ennyire elkeserítő a helyzet, korunk társadalmi alanyai talán mégsem ennyire végletesen függnek a televízió ajzószerétől, mert az egyszerű tudatosan és elhatározással kikapcsolt televízió végül megmutatja, hogy „a cyber-tér legradikálisabb megtapasztalása a kihagyás élménye”⁵, tehát új és más fényben tünteti fel magát a televíziónézés: „aktívan kellene televíziót nézni: csukott szemmel”⁶

Fehér Katalin

Don Tapscott: Digitális gyermekkor. Az internetgeneráció felemelkedése

Információs Társadalom kicsiknek és nagyon nagyoknak

Inforum

Kossuth Kiadó, Budapest, 2001. 384 p.

„A médium maga az üzenet.”

A *Digitális gyermekkor* az interneten íródott. DON TAPSCOTT és csoportja „hat földrészen élő több száz gyermeket és felnőttet vont be a munkába. A könyv elemzését, vázlatának felépítését és szerkesztését olyan kutatói együttes végezte, amely megosztott digitális munkahelyen, elektronikus levelezés és számítógépes konferenciabeszélgetés segítségével dolgozott. A könyv legfőbb forrása a világháló volt” – olvasható bevezetésként (5). A munkában részt vevő gyerekek gyakorlatilag TAPSCOTT társszerzőinek tekinthetők.

A kötet az internetgenerációról, arról a felnövekvő nemzedékről nyújt átfogó és árnyalt képet, amelynek legidősebb tagjai ma legfeljebb csak 20-22 évesek, s a digitális technika vívmányaival felvértezve egészen más módon kommunikálnak, tanulnak, játszanak, vásárolnak, alkotnak közösségeket stb., mint a szüleik.

A szerző radikálisan elkülöníti a televíziózás egyirányú, passzív és aszociális módszereit a digitális média megosztott, interaktivitáson alapuló és központi irányítástól mentes világától. „A televízió naponta többórányi játékidőt rabolt el a gyermekektől. A digitális média visszaadja ezt az értékes időt” (17). Ebben a világban a gyerekek nem nézők, hanem aktív felhasználók: olvasnak, írnak, kutatnak, elemeznek, értékelnek, fejleszti problémamegoldó képességeiket. A munkaerőpiachoz közeledve új – személyre szabott – munkakultúrát és -környezetet igényelnek, új fogyasztási szokásokat alakítanak ki. Mindez erős hatást gyakorol az új és a háború utáni – televízió felnőtt – generáció, a baby boom kapcsolatára. (A „háború utáni” kifejezéshez többször társítja TAPSCOTT Elvis Presley, Bob Dylan vagy J. F. Kennedy nevét, s olyan eseményeket is, mint a vietnámi háború, Woodstock vagy a Holdra szállás.) „Mivel az internet a televízió ellentéte, az internetgeneráció sok szempontból a televíziós generáció ellentéte is” (38). A kötet

⁵ Moreiras, Alberto: Az ugrás és a lapsus. Birtokháborítással szerzett hely a Cyber Space-ben. <http://caesar.elte.hu/gondolat-jel/95/moreir.html> – hossz: 62987 – 1996 Sep 07. 9.

⁶ TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 96.